

Prowadzenie badań jakościowych

David Silverman

WYDAWNICTWO NAUKOWE PWN

Prowadzenie badań jakościowych

David Silverman

Traduczenie
Jocelyn Gwizdzka

Redakcja naukowa
Krzysztof Tomasz Konecki

Wydawnictwo

Moim studentom

Jeśli w jakimś momencie kamień nie chce ustąpić, utknął, porusz najpierw kamienie wokół niego.

Jedyne, czego pragniemy, to prostować tor, po którym jedzie twój pociąg, gdy grozi mu wypadnięcie z szyn. Pokierujemy nim, a potem wszystko będzie zależało od ciebie.

Ludwig Wittgenstein

Prowadzenie badań jakościowych

David Silverman

Tłumaczenie
Joanna Ostrowska

Redakcja naukowa
Krzysztof Tomasz Konecki

WYDAWNICTWO NAUKOWE PWN
WARSZAWA 2010

NP 10991

Dane oryginału

David Silverman, *Doing Qualitative Research. A Practical Handbook*, 2nd edition

English language edition published by Sage Publications of London,
Thousand Oaks and New Delhi, © David Silverman, 2005

Projekt okładki i stron tytułowych

Maryna Wiśniewska

Ilustracja na okładce

shutterstock/jgl247

Redaktor inicjujący

Sylwia Breczko

Redaktor

Aldona Kubikowska

Copyright © for the Polish edition by Wydawnictwo Naukowe PWN SA
Warszawa 2008

ISBN 978-83-01-15480-6

Wydawnictwo Naukowe PWN SA
02-676 Warszawa, ul. Postępu 18
tel. 22 69 54 321; faks 22 69 54 031
e-mail: pwn@pwn.com.pl; www.pwn.pl

Wydawnictwo Naukowe PWN SA
Wydanie I – 2 dodruk
Arkuszy drukarskich 28,5
Skład i łamanie: Pracownia Graficzna Dąbrowa, Warszawa
Druk ukończono w lutym 2010 r.
Druk i oprawa: Drukarnia Narodowa SA
30-740 Kraków, ul. Półtanki 18

K 886 /10

Spis treści

Wstęp do drugiego wydania	17
---------------------------------	----

część I. Wprowadzenie

ROZDZIAŁ 1. Jak korzystać z podręcznika?	23
--	----

ROZDZIAŁ 2. Jak można wykorzystywać badanie jakościowe i jak nie można	27
--	----

2.1. Wprowadzenie	27
2.2. Czy metody jakościowe zawsze są najwłaściwsze?	27
2.3. Czy powinienem stosować metody jakościowe?	29
2.4. Postrzeganie badań w kontekście odmiennych modeli	31
2.5. Uwagi końcowe	37
Główne zagadnienia	38
Polecane lektury	38
Ćwiczenia	38

ROZDZIAŁ 3. Doświadczenie badawcze 1	41
--	----

3.1. Wprowadzenie	41
3.2. Dziennik badań Moiry	43
3.2.1. Początki	43
3.2.2. Orientacja teoretyczna	44
3.2.3. Dane zgromadzone w trakcie badania	44
3.2.4. Dostęp do danych: zachowaj rozsądek	46
3.2.5. Proces badawczy: krytycyzm, formułowanie ocen i wywiad	47
3.2.6. Próba danych	47
3.2.7. Praktyczne znaczenie badania	48
3.2.8. Uwagi końcowe	49
3.2.9. Wnioski z historii Moiry	49
3.3. Dziennik badań Sally	51
3.3.1. Uzyskiwanie dostępu	51
3.3.2. Gromadzenie nagrań	52
3.3.3. Analiza zgromadzonych danych	53
3.3.4. Analityczne konstruowanie problemu badawczego	55
3.3.5. Kilka uwag na temat obserwacji uczestniczącej	55

3.3.6. Kwestie etyczne	56
3.3.7. Wnioski z historii Sally	58
3.4. Dziennik badań Simona	60
3.4.1. Początki	60
3.4.2. Poznanie analizy konwersacyjnej	61
3.4.3. Nadzieja na użyteczność	62
3.4.4. Poszukiwanie tematu	63
3.4.5. Uzyskiwanie dostępu	64
3.4.6. Niepokój związany z wielkością próby	64
3.4.7. Zawężenie problemu badawczego	65
3.4.8. Wnioski z historii Simona	66
3.5. Uwagi końcowe	68
Główne zagadnienia	70
Polecane lektury	70
Ćwiczenia	71
ROZDZIAŁ 4. Doświadczenie badawcze 2	73
4.1. Wprowadzenie	73
4.2. Wywiady	74
4.2.1. Życie i codzienność w społeczności osób starszych	74
4.2.2. Opinie studentów na temat systemu ocen oraz pomocy naukowej	75
4.2.3. Piłka nożna i męskość	76
4.2.4. Praca z tekstem w klasach obcojęzycznych	76
4.2.5. Żaloba i proces ozdrowieńczy jako narracje	77
4.2.6. Narracje krewnych zmarłego	77
4.2.7. Wywiady: podsumowanie	78
4.3. Etnografie	80
4.3.1. Analiza funkcji komunikacyjnych podczas nauki w niewielkich grupach ...	80
4.3.2. Analiza pracy radiologów	81
4.3.3. Grupy dyskusyjne w Internecie	82
4.3.4. Etnografie: podsumowanie	83
4.4. Teksty	83
4.4.1. Analiza podręczników szkolnych do nauki religii	84
4.4.2. Kształt japońskiej „nowoczesności”	84
4.4.3. Medykalizacja ciała kobiety w średnim wieku w XX stuleciu	85
4.4.4. Obraz „zbrodni” w lokalnej prasie	85
4.4.5. „Dyskurs przedsiębiorstwa” w szkolnictwie wyższym	86
4.4.6. Teksty: podsumowanie	87
4.5. Nagrania audio	87
4.5.1. Spotkania grupowe w hospicjach	88
4.5.2. Asymetria w interakcjach między osobami, dla których angielski jest językiem ojczystym, a obcokrajowcami	88
4.5.3. Nagrania audio: podsumowanie	89
4.6. Nagrania wideo	90
4.6.1. Komunikacja werbalna, tekstowa oraz wizualna widoczna na pulpicie w trakcie wideokonferencji	90
4.6.2. Wczesne interakcje między matką a dzieckiem	91
4.6.3. Tworzenie tożsamości etnicznej przez hiszpańskich imigrantów w Londynie ..	92

4.6.4. Jak „doświadczenie kobiecości” jest przedstawiane i problematyzowane w telewizji	92
4.6.5. Nagrania wideo: podsumowanie	93
4.7. Połączenie metod	94
4.7.1. Jak rekonstruowane są teksty	94
4.7.2. Botswańskie kobiety w życiu publicznym (od 1800 roku)	94
4.7.3. Amerykańskie występy taneczne w dobie powojennej	95
4.7.4. Jak kobiety odczuwają depresję	95
4.7.5. Połączenie metod: podsumowanie	96
4.8. Uwagi końcowe	97
Główne zagadnienia	99
Polecane lektury	99
Ćwiczenia	100
ROZDZIAŁ 5. Czy „oryginalność” ma znaczenie?	101
5.1. Wprowadzenie	101
5.2. Oryginalność	102
5.3. Zawodowcem być	104
5.4. Niezależna myśl krytyczna	105
5.4.1. Rozwój pojęcia i/lub metodologii	105
5.4.2. Krytyczny stosunek do przyjętego podejścia	106
5.4.3. Wykorzystanie wcześniejszych badań	106
5.4.4. Gotowość do zmiany obranego kierunku	107
5.5. Uwagi końcowe	107
Główne zagadnienia	108
Polecane lektury	108
Ćwiczenia	109
CZĘŚĆ II. Początek	
ROZDZIAŁ 6. Wybór tematu	113
6.1. Wprowadzenie	113
6.2. Uproszczony indukcjonizm	114
6.3. Strategia nadmiaru: „brać wszystko, co się nadarzy”	116
6.4. Wielki teoretyk	119
6.5. Strategie właściwe dla indukcjonistów ze skłonnością do upraszczania	120
6.5.1. Korzystaj z pojęć	120
6.5.2. Rozwijaj wyniki innych badań	121
6.5.3. Wprowadź trzecią zmienną	122
6.6. Strategie właściwe dla zwolenników nadmiaru	122
6.6.1. Opracuj diagram	123
6.6.2. Znajdź łamigłówkę	123
6.6.3. Obiektyw o zmiennej ogniskowej	124
6.6.4. Ostrzeżenie: unikaj redukcjonizmu	125
6.7. Strategie właściwe dla wielkich teoretyków	126
6.7.1. Ignoruj mody	126
6.7.2. Znajdź dane	126
6.8. Strategie właściwe dla wszystkich badaczy	127
6.8.1. Ustal, jaki temat badania możesz podjąć	127

6.8.2. Dostrzeż sprężenia zwrotne	128
6.8.3. Zrozum, że kategorie przesycone są teorią	128
6.9. Uwagi końcowe	128
Główne zagadnienia	129
Polecane lektury	130
Ćwiczenia	130
ROZDZIAŁ 7. Zastosowanie teorii	133
7.1. Wprowadzenie	133
7.2. Czym jest teoria?	134
7.3. Teorie, modele i hipotezy	136
7.4. Trochę przykładów	139
7.5. Uogólnienia i tworzenie teorii	142
7.6. Jak teoretyzować na podstawie danych	144
7.7. Uwagi końcowe	145
Główne zagadnienia	146
Polecane lektury	146
Ćwiczenia	147
ROZDZIAŁ 8. Wybór metodologii	149
8.1. Wprowadzenie	149
8.2. Twoja strategia badawcza	149
8.2.1. Wczesna decyzja	150
8.2.2. Powiązania między metodami, metodologiami a społeczeństwem	151
8.2.3. Modele kształtujące znaczenie metod	152
8.2.4. Wybór właściwej metody	153
8.3. Wybór metodologii: studium przypadku	154
8.3.1. Badanie doradztwa	154
8.3.2. Skrzywienie ilościowe	156
8.3.3. Planowanie metodologii: trzy znane możliwości	156
8.3.4. Przyjęta metodologia	160
8.3.5. Podsumowanie i wnioski	161
8.4. Dane niewywołane?	161
8.5. Połączenie metod?	162
8.6. Uwagi końcowe	164
Główne zagadnienia	164
Polecane lektury	165
Ćwiczenia	165
ROZDZIAŁ 9. Wybór przypadku	167
9.1. Wprowadzenie	167
9.2. Czym jest studium przypadku?	168
9.3. Tworzenie uogólnień na podstawie przypadków	169
9.4. Rodzaje studiów przypadków	169
9.5. Łączenie badań jakościowych ze wskaźnikami ilościowymi dotyczącymi populacji ...	170
9.6. Celowy dobór próby	171
9.7. Teoretyczny dobór próby	173
9.7.1. Wybór przypadków pod kątem teorii	173
9.7.2. Wybór przypadków „odchyłeń”	175
9.7.3. Zmiana wielkości próby w trakcie badania	176

9.8. Możliwość tworzenia uogólnień na podstawie pojedynczego przypadku	177
9.9. Uwagi końcowe	179
Główne zagadnienia	179
Polecane lektury	180
Ćwiczenia	180
ROZDZIAŁ 10. Przygotowanie planu badania	181
10.1. Wprowadzenie	181
10.2. Osiągnij krystaliczną przejrzystość	183
10.3. Zaplanuj, zanim napiszesz	183
10.4. Bądź przekonujący	184
10.5. Bądź praktyczny	185
10.6. Zarysuj szerszy kontekst	185
10.7. Uwagi końcowe	186
Główne zagadnienia	187
Polecane lektury	187
Ćwiczenia	187
część III. Analiza danych	
ROZDZIAŁ 11. Rozpoczęcie analizy danych	191
11.1. Wprowadzenie	191
11.2. Natychmiastowe rozpoczęcie analizy danych	192
11.2.1. Analizuj dane już obecne w sferze publicznej	192
11.2.2. Poproś o dane lub pożycz je od innych	193
11.2.3. Zwróć się o radę do promotora	194
11.2.4. Analizuj dane na bieżąco	194
11.2.5. Stawiaj kluczowe pytania na temat danych	195
11.3. Wywiady	196
11.4. Notatki terenowe	200
11.4.1. To, co możesz zobaczyć	201
11.4.2. Jak jesteś traktowany	202
11.5. Teksty	203
11.5.1. Historia pilota marynarki wojennej	204
11.6. Dane wizualne	206
11.7. Transkrypcje	207
11.8. Uwagi końcowe	211
Główne zagadnienia	211
Polecane lektury	212
Ćwiczenia	212
ROZDZIAŁ 12. Rozwinięcie analizy danych	215
12.1. Wprowadzenie	215
12.2. Studium przypadku	215
12.3. Notatki terenowe i analiza danych	218
12.3.1. Dlaczego szczegóły mają znaczenie	218
12.3.2. Dwa sposoby rozwinięcia analizy notatek terenowych	219
12.3.3. Rozwinięcie analizy notatek terenowych	221

12.3.4. Postępujące ograniczanie zainteresowań w trakcie pracy terenowej	222
12.3.5. Wykorzystywanie tabel w testowaniu hipotez wynikających z pracy terenowej	224
12.3.6. Ograniczenia w kodowaniu notatek terenowych	226
12.4. Transkrypcje i analiza danych	228
12.4.1. Dlaczego warto pracować z nagraniami audio?	228
12.4.2. Analiza nagrań audio	229
12.5. Uwagi końcowe	231
Główne zagadnienia	231
Polecane lektury	231
Ćwiczenia	232
ROZDZIAŁ 13. Wykorzystanie komputera w analizie danych jakościowych (Clive Seale) . . .	233
13.1. Wprowadzenie	233
13.2. Zalety CAQDAS	234
13.2.1. Szybkość	235
13.2.2. Dyscyplina	236
13.2.3. Praca zespołowa	238
13.2.4. Dobór próby	238
13.3. Ograniczenia i wady	241
13.3.1. Wykorzystywanie edytora tekstu na potrzeby CAQDAS	241
13.3.2. Narzucenie analizie ograniczonej perspektywy	242
13.3.3. Niewielkie fragmenty danych	244
13.4. Programy podstawowe: ETNOGRAPH, NUD•IST i ATLAS	246
13.4.1. ETHOGRAPH	246
13.4.2. NUD•IST	247
13.4.3. ATLAS	248
13.5. Tworzenie teorii za pomocą CAQDAS	249
13.6. Hiperlinki do postmodernistycznego odczytywania tekstu	252
13.7. Uwagi końcowe	254
Główne zagadnienia	254
Polecane lektury	254
Ćwiczenia	255
ROZDZIAŁ 14. Jakość w badaniach jakościowych	257
14.1. Wprowadzenie	257
14.2. Trafność	258
14.2.1. Zasada możliwości obalenia	261
14.2.2. Metoda ciągłego porównywania	262
14.2.3. Dogłębna analiza danych	263
14.2.4. Analiza przypadków odchyliń	264
14.2.5. Używanie odpowiednich tabel	267
14.3. Rzetelność	269
14.3.1. Rzetelność w badaniu etnograficznym	270
14.3.2. Rzetelność w badaniu interakcji utrwalonych na taśmie audio	271
14.4. Uwagi końcowe	272
Główne zagadnienia	273
Polecane lektury	273
Ćwiczenia	273

ROZDZIAŁ 15. Ocena badań jakościowych	275
15.1. Wprowadzenie	275
15.2. Dwa wskaźniki umożliwiające ocenę badania	275
15.3. Cztery kryteria jakości badania	277
15.3.1. Tworzenie użytecznych teorii	277
15.3.2. Wykorzystanie podejścia samokrytycznego	278
15.3.3. Rozważania dotyczące właściwych metod badawczych	279
15.3.4. Praktyczne zastosowanie wyników	280
15.4. Zastosowanie kryteriów jakości	280
15.4.1. Proces rekonwalescencji kobiet cierpiących na depresję	280
15.4.2. Usługi terapeutyczne	282
15.4.3. Fachowa opieka w szpitalu	283
15.4.4. Kobiety ciężarne uzależnione od kokainy	283
15.5. Ponowne rozpatrzenie czterech kryteriów jakości	285
15.5.1. Pogłębiona analiza	285
15.5.2. Dlaczego powinniśmy ufać badaniu jakościowemu?	286
15.5.3. Czy tylko wywiady?	287
15.5.4. Badania a praktycy	290
15.6. Uwagi końcowe	291
Główne zagadnienia	292
Polecane lektury	292
Ćwiczenia	292

część IV. Zachowaj kontakt

ROZDZIAŁ 16. Prowadzenie dokumentacji	297
16.1. Wprowadzenie	297
16.2. Omówienie przeczytanych lektur	297
16.3. Dziennik badania	299
16.4. Uwagi końcowe	302
Główne zagadnienia	302
Polecane lektury	302
Ćwiczenia	302
ROZDZIAŁ 17. Kontakty w terenie	305
17.1. Wprowadzenie	305
17.2. Środowisko i dostęp	306
17.3. Etyka w badaniach jakościowych	308
17.4. Studium przypadku 1	310
17.5. Informacja zwrotna w studium przypadku	313
17.6. Płeć kulturowa w studium przypadku	315
17.7. Studium przypadku 2. Płeć kulturowa w badaniu terenowym w Afryce Wschodniej	316
17.8. Informacja zwrotna jako test trafności?	318
17.9. Uwagi końcowe	319
Główne zagadnienia	319
Polecane lektury	320
Ćwiczenia	320

ROZDZIAŁ 18. Dobra współpraca z promotorem	321
18.1. Wprowadzenie	321
18.2. Budzące grozę historie o współpracy z promotorem	322
18.3. Oczekiwanie studenta i promotora	323
18.4. Wczesne fazy współpracy	324
18.5. Późniejsze fazy współpracy	325
18.6. Obowiązujące zasady i zwyczaje	326
18.7. Uwagi końcowe	327
Główne zagadnienia	327
Polecane lektury	327
Ćwiczenia	327
ROZDZIAŁ 19. Uzyskanie informacji zwrotnej	329
19.1. Wprowadzenie	329
19.2. Pisanie	330
19.3. Prezentacje ustne	331
19.4. Umiejętność prezentacji badania	333
19.4.1. Dobre rozwiązania	333
19.4.2. Złe rozwiązania	334
19.4.3. Rozwiązania mieszane	335
19.4.4. Dobre i złe prezentacje	337
19.5. Uwagi końcowe	337
Główne zagadnienia	337
Polecane lektury	338
Ćwiczenia	338
 część V. Pisanie rozprawy naukowej	
ROZDZIAŁ 20. Kilka pierwszych stron	341
20.1. Wprowadzenie	341
20.2. Tytuł	341
20.3. Abstrakt	342
20.4. Spis treści	343
20.5. Wstęp	343
20.6. Uwagi końcowe	344
Główne zagadnienia	344
Polecane lektury	344
Ćwiczenia	344
ROZDZIAŁ 21. Przegląd literatury przedmiotu	347
21.1. Wprowadzenie	347
21.2. Pytania praktyczne	347
21.2.1. Co powinien zawierać przegląd literatury?	347
21.2.2. Zaplanuj swoją lekturę	348
21.2.3. Gdzie możesz znaleźć literaturę?	348
21.2.4. Wszystkiego jest tak dużo – jak znaleźć na to czas?	349
21.3. Zasady	349
21.3.1. Okaż respekt dla literatury	350

21.3.2. Bądź skoncentrowany i krytyczny	350
21.3.3. Unikaj czystego opisu	350
21.3.4. Pisz, gdy ukończysz pozostałe rozdziały	351
21.4. Czy przegląd literatury jest w ogóle potrzebny?	352
21.5. Uwagi końcowe	353
Główne zagadnienia	353
Polecane lektury	353
Ćwiczenia	353
ROZDZIAŁ 22. Rozdział metodologiczny	355
22.1. Wprowadzenie	355
22.2. Co powinno się znaleźć w rozdziale metodologicznym?	356
22.3. Czy potrzebna jest historia powstania badania?	358
22.4. Uwagi końcowe	361
Główne zagadnienia	361
Polecane lektury	362
Ćwiczenia	362
ROZDZIAŁ 23. Praca nad rozdziałami analitycznymi	363
23.1. Wprowadzenie	363
23.2. Makrostruktura	364
23.2.1. Zaplanowanie spisu treści na wczesnym etapie pracy	364
23.2.2. Zaplanowanie opowieści	367
23.3. Mikrostruktura	369
23.3.1. Wprowadzenie	370
23.3.2. Część podstawowa	371
23.3.3. Zakończenie	372
23.4. Końcowe „dopinanie”	372
23.5. Uwagi końcowe	374
Główne zagadnienia	374
Polecane lektury	374
Ćwiczenia	375
ROZDZIAŁ 24. Ostatni rozdział	377
24.1. Wprowadzenie	377
24.2. Ostatni rozdział jako czynnik dwustronnie pobudzający	378
24.3. Co konkretnie powinno znaleźć się w ostatnim rozdziale?	378
24.4. Wyznania i peany	379
24.5. Teoretyzowanie jako sposób myślenia o danych	380
24.6. Pisanie z myślą o odbiorcy	381
24.7. Dlaczego praca nad ostatnim rozdziałem może okazać się zabawna?	382
24.8. Uwagi końcowe	382
Główne zagadnienia	383
Polecane lektury	383
Ćwiczenia	384

część VI. Obrona pracy doktorskiej

ROZDZIAŁ 25. Przetrwąć obronę pracy doktorskiej	387
25.1. Wprowadzenie	387
25.2. Budzące grozę historie obrony prac doktorskich	388
25.3. Przygotowanie do obrony pracy	389
25.4. Przebieg obrony	389
25.5. Rezultaty	390
25.6. Modyfikacja pracy po obronie	391
25.7. Studium przypadku	391
25.7.1. Zwięzłe podsumowanie rozprawy	392
25.7.2. Moje pytania	392
25.7.3. Moje uwagi końcowe	393
25.7.4. Ostateczny wynik	394
25.7.5. Wnioski ogólne	394
25.8. Uwagi końcowe	395
Główne zagadnienia	395
Polecane lektury	396
Ćwiczenia	396

część VII. Podsumowanie

ROZDZIAŁ 26. Efektywne badania jakościowe	399
26.1. Wprowadzenie	399
26.2. Zachowaj prostotę	399
26.3. Czerp korzyści z posługiwania się danymi jakościowymi	400
26.4. Unikaj „potopu” danych	401
26.5. Unikaj metod dziennikarskich	401
26.6. Uwagi końcowe	402
Główne zagadnienia	403
Polecane lektury	403
Ćwiczenia	403

część VIII. I co dalej?

ROZDZIAŁ 27. Publikacja	407
27.1. Wprowadzenie	407
27.2. Strategiczne wybory	408
27.2.1. Książki	408
27.2.2. Wybór pisma naukowego	408
27.2.3. Reakcja na decyzję redakcji	409
27.2.4. Uwzględnij wymagania dotyczące publikacji artykułu w pismach	409
27.3. Czego poszukują redaktorzy pism naukowych?	410
27.4. Uwagi recenzentów	411
27.4.1. Dobre wiadomości	411
27.4.2. Złe wiadomości	411
27.4.3. Wskazówki	413
27.4.4. Wnioski	413

27.5. Jak napisać krótki artykuł do pisma naukowego	413
27.6. Uwagi końcowe	414
Główne zagadnienia	415
Polecane lektury	415
Ćwiczenia	415
ROZDZIAŁ 28. Odbiorcy	417
28.1. Wprowadzenie	417
28.2. Decydenci polityczni jako odbiorcy	418
28.3. Praktycy jako odbiorcy	419
28.4. Ogół jako odbiorcy	420
28.5. Uwagi końcowe	422
Główne zagadnienia	422
Polecane lektury	422
Ćwiczenia	423
ROZDZIAŁ 29. Poszukiwanie pracy	425
29.1. Wprowadzenie	425
29.2. Uzyskiwanie informacji o wakatach	425
29.3. Miejsce na liście liczących się kandydatów	426
29.4. Rozmowa kwalifikacyjna	427
29.5. Uwagi końcowe	429
Główne zagadnienia	429
Polecane lektury	429
Ćwiczenia	429
Załącznik. Uprozczone symbole transkrypcji	431
Słownik terminów	433
Bibliografia	439
Indeks nazwisk	449
Indeks rzeczowy	453

Wstęp do drugiego wydania

Prezentowane wydanie *Prowadzenia badań jakościowych* zawiera wiele nowych elementów i zostało wzbogacone o sześć nowych rozdziałów. Rozdział 1 zawiera wskazówki ułatwiające korzystanie z podręcznika. W rozdziale 2 omawiam sposoby, w jakie można lub nie można wykorzystywać badania jakościowe. Pierwszy podrozdział rozdziału 3, poświęconego zbieraniu doświadczeń w trakcie badania, powstał na podstawie całkowicie nowego materiału. Kolejne dodane rozdziały zostały poświęcone: rozdział 15 – ocenie badań jakościowych; rozdział 18 – dobrej współpracy z promotorem oraz rozdział 26 – efektywności w badaniach jakościowych, stanowiąc swego rodzaju podsumowanie wątków poruszonych w książce. Wszystkie pozostałe rozdziały zostały przejrane i zaktualizowane.

Chciałem też, aby niniejsze wydanie wyszło naprzeciw oczekiwaniom szerokiej rzeszy studentów reprezentujących różnorodne dyscypliny, a przy tym zaangażowanych w projekty badawcze o charakterze jakościowym. Każdy rozdział rozpoczyna lista postawionych mu celów, a kończy zestaw podsumowujących uwag. Słownik terminów został wydatnie rozszerzony, a pojęcia zawarte w nim wyróżniono w tekście pogrubioną czcionką, gdy są użyte po raz pierwszy w określonym rozdziale.

Mam nadzieję, że dzięki tym zmianom podręcznik będzie przystępny dla studentów stosujących metody jakościowe ze wszystkich dyscyplin naukowych. Chociaż nie mogę się uwolnić od mojego socjologicznego zaplecza, starałem się, aby przedstawiana praca stała się pomocnym źródłem informacji dla adeptów wszelkich nauk społecznych na całym świecie.

Ufam, że książka ta będzie traktowana jako podstawowy podręcznik dla doktorantów, stanowiąc użyteczny zbiór wskazówek, ułatwiający przygotowanie porządnego projektu badawczego o charakterze jakościowym, wzbogacony praktycznymi radami dotyczącymi kryteriów obowiązujących w trakcie egzaminów ustnych oraz przy publikacji. Starałem się również, aby książka była użyteczna dla studentów kierunków humanistycznych na studiach licencjackich i magisterskich, którzy przygotowują prace związane z badaniami jakościowymi. Chociaż od przyszłych licencjatów oraz magistrów zazwyczaj oczekuje się, iż swoje badania zrealizują w trakcie kilku miesięcy, a nie lat, to stają oni w obliczu problemów omówionych w niniejszej książce, a wynikających z konieczności zaprojektowania badania, jego przeprowadzenia,

utrwalenia w formie pisemnej. Nawet jeżeli nie czekają ich egzaminy ustne związane ze zrealizowanymi badaniami, najlepsi studenci studiów magisterskich powinni pomyśleć o opublikowaniu swoich prac. Natomiast studenci zarówno studiów licencjackich, jak i magisterskich, powinni wykazać zainteresowanie tym, jak oceniane są prace na wyższym poziomie akademickim, a ponadto docenić znaczenie „oryginalności”.

Na zawartość tego podręcznika miały wpływ moje dwudziestopięcioletnie doświadczenia wykładowcy na warsztatach wprowadzających w tematykę badań, na zajęciach noszących nazwę „Pojęcia oraz metody badań jakościowych”, skierowanych do uczestników studiów magisterskich, a ponadto na kursach poświęconych badaniom jakościowym, adresowanych do rozpoczynających studia. W trakcie pracy dydaktycznej przekonałem się, że jedynym sposobem na opanowanie warsztatu badawczego, właściwego dla projektów o charakterze jakościowym, jest odniesienie wiedzy na temat odmiennych metodologii do rzeczywistych danych (w książce pogląd ten znajduje odzwierciedlenie w studiach przypadków oraz w ćwiczeniach znajdujących się w każdym z rozdziałów).

Czytelnicy powinni jednak być świadomi, że nawet w podręczniku niemożliwe jest zachowanie przez autora całkowicie „neutralnej” postawy wobec tematów, które zostają w nim poruszone. Wiele zależy od wykorzystanego (i odrzuconego) materiału oraz od postawy autora – czasami każdy z nas rezygnuje z obiektywizmu.

W książce tej przekonuję, iż realizacja badania jakościowego jest zawsze przedsięwzięciem, którego kierunek wyznacza teoria. Oznacza to, że „umiejętności praktyczne” nie stanowią całości obrazu, szczególnie wówczas, gdy są one (błędnie) postrzegane jako zbiór arbitralnie narzuconych „zaleceń”.

Co więcej, od dawna żywię przeświadczenie, że większość podziałów dychotomicznych oraz skrajności na gruncie nauk społecznych jest wysoce niebezpieczna. W najlepszym razie stanowią one w rękach nauczycieli narzędzie, umożliwiające studentom uczynienie pierwszego kroku w trudnej dziedzinie – pomagają nam opłacać żargon. W najgorszym przypadku natomiast są wymówką wobec braku pomysłów. Sprzyjają przekształcaniu się grup badaczy we „wrocie obozy”, których przedstawiciele nie są skłonni uczyć się od siebie nawzajem.

Na przykład sam używam wskaźników ilościowych wówczas, gdy jest to właściwe, co odróżnia mnie od pewnych badaczy posługujących się metodami jakościowymi. Czynię tak dlatego, że rozpoznając odmienne **modele**, którymi niejednokrotnie się posługujemy, podzielam cel zwolenników metod ilościowych, którym jest tworzenie „nauki” (którą można swobodnie określić jako krytyczne przesiewanie danych, prowadzące do skumulowania uogólnień, które zawsze później mogą zostać obalone).

Są powody zarówno pragmatyczne, jak i intelektualne, dla których reprezentuję powyższą postawę. We wprowadzeniu do pewnej książki, której niedawno byłem współredaktorem, napisano:

W ramach szerokiej dysputy, która toczy się praktycznie na całym świecie (a którą badacze lubią nazywać „zdrowym rozsądkiem”), przyjmuje się, że fakty „są pod ręką” i mogą być „gromadzone”, a co za tym idzie, mogą stanowić „dowód”. Praktyka badań społecznych, któ-

ra nie harmonizuje w pełni z powyższym poglądem, nie ma szans na włączenie się do światowej dysputy (Seale, Gobo, Gubrium, Silverman 2004, s. 6).

Rozdział 13, traktujący o pomocy, jaką może stanowić komputer w jakościowej analizie danych, został napisany (i uzupełniony) przez Clive'a Seale'a. Jestem mu głęboko wdzięczny za umiejętne przedstawienie tematu. Anne Ryen udostępniła pewne własne niepublikowane dane, natomiast Anne Murcott wyraziła zgodę na umieszczenie cytatów z jej niewydanej pracy, poświęconej pisemnym rozprawom studentów. Chcę również podziękować wszystkim studentom, których prace omówiłem w rozdziale 4, oraz Moirze Kelly, Sally Hunt, Simonowi Allistone, Secie Waller, Kayowi Fensomowi oraz Vicki Taylor za udzielenie zgody na cytowanie fragmentów ich dzienników prowadzonych w trakcie badań. Podziękowania należą się również moim redaktorom w wydawnictwie Sage: Michaelowi Carmichaelowi za zaproponowanie drugiego wydania oraz Patrickowi Brindle'owi za przejrzanie go przed ukończeniem. Szczególne wyrazy wdzięczności należą się Lauren Kamada i Aileen Nicholls za niezwykle pomocne uwagi na temat wcześniejszego zarysu tekstu.